



«СІБІРСКІ ЖЭНЬШЭНЬ»

Радыёла ружавая (залаты карань) — шматгадовая травяністая расліна, якая належыць да сямейства таўсцянкавых, з тоўстымі і мясістымі каранямі. Навуковая назва — радыёла ружавая — звязана з тым, што свежы зрэз або злом карэнішча пахнуць ружай. Карані бураватыя або колеры «старой пазалоты». Памеры каранёў часам дасягаюць 15 см, а вага да 900 г. Ад каранёў адыходзяць прамыя сцёблы, на якіх размешчана мясістае лісце. Кветкі жоўтыя, сабраныя ў сукевіцы. Расце залаты карань на альпійскіх і субальпійскіх лугах, займае арктычныя і горныя вобласці ў Еўропе і Азіі, у Сібіры, у гарах Алтая, Цянь-Шаня, Далёкага Усходу, у Карпатах. Цвіце ў чэрвені—ліпені. Плады спеюць у ліпені—жніўні.

Расліна малапартрабавальная да цяпла і святла, але адчувальная да вільгаці і мае патрэбу ў багатым праточным увільгатненні. Размножаюць радыёлу ружавую насеннем і вегетатыўна. Саджаюць адрэзкі карэнішчаў даўжынёй 5-6 см з 2-3 пупышкамі аднаўлення, пры гэтым (вельмі важна!) не заглябляюць іх больш чым на 1—1,5 см. Трэба памятаць, што радыёла — расліна двухдомная. Таму калі вы набылі адну расліну і размножылі вегетатыўна, у вас акажуцца або толькі мужчынскія, або толькі жаночыя расліны, а насення, зразумела, не будзе. Часцей за ўсё радыёлу размножаюць насеннем. Лепш за ўсё сеяць насенне пад зіму, у кастрычніку. Усходы радыёлы маленечкія і ў першы год развіваюцца павольна. Маладыя сеянцы неабходна прыцяняць і паліваць. Да канца першага года жыцця расліны ўтвараюць сцябло 8-12 см у вышыню. У жніўні ці вясной наступнага года радыёлу можна пасадзіць на адлегласці 60-70 см паміж радамі і 30-40 см паміж раслінамі ў радах. Расліны, што выраслі з насення, зацвітаюць на другі-трэці год. Нарыхтоўку карэнішчаў пачынаюць не раней чым праз 3-4 гады пасля пасеву, і робяць гэта звычайна ў жніўні-верасні. Не падлягаюць нарыхтоўцы маладыя расліны з 1-2 сцёблямі. Выкапаная

карэнішчы спачатку чысцяць ад зямлі, мыюць у праточнай вадзе і падсушваюць у цені. Затым рэжучь на кавалкі даўжынёй 2-5 см і сушаць. Сушыць на сонцы не рэкамендуецца. Правільна высушанае карэнішча радыёлы на злёме белае альбо мякка-ружовае, але не буре. Пах сыравіны спецыфічны, трохі нагадвае пах ружы, смак гаркавата-вяжучы. Тэрмін прыдатнасці высушанай сыравіны 3 гады.

Лічыцца, што асноўным дзейным рэчывам радыёлы ружавай з'яўляюцца гліказіды — салідразід, радыёлазід. Каля 400 гадоў ужываецца карань радыёлы ружавай у народнай медыцыне. Расліна вядомая як «залаты карань», «сібірскі жэньшэнь». Ужываюць яго як сродка, які павышае фізічную і разумовую працаздольнасць, асабліва пры заняпадзе сіл у пажылым узросце. Акрамя таго, настойку залатога караня ўжывалі пры цукровым дыябеце, анеміі, хваробах печані і страўніка, зубнога болю, для паліпшэння слыху, пры ператамленні, неўрозах. Для прыгатавання настойкі залаты карань трэба заліць растворам спірту 40%. Настаяць на працягу двух тыдняў у цёмным прахалодным месцы. Прымаць па 5-10 кропель 2-3 разы на дзень за 30 хвілін да яды. Курс лячэння — 10-20 дзён. Супрацьпаказанні: моцнае выяўленае ўзбуджэнне, гіпертанічны крыз, ліхаманкавы стан, бяссонніца. З асцярожнасцю трэба прымаць пацыентам з гіпертаніяй — у вялікіх дозах прэпараты радыёлы могуць моцна павысіць ціск.

Раней выкарыстоўвалі маладыя зялёныя лісточкі расліны для салатаў, а з каранёў гатавалі напоі, кісялі і ўзвары, якія валодаюць дыетычнымі і лячэбнымі ўласцівасцямі. Прыгатаваныя з каранёў пасціла, цукеркі і варэнне карысныя ў зімовы час і ў працяглых паходах. Зборная гарбата з розных зёлак, узбагачаная залатым каранем, акажа сваё дабратворнае дзеянне пасля цяжкай працы, здыме стомленасць і надасць бадзёрасць.

ШТО З МАЛІНАЙ?

пашкоджаных кучаравасцю, ягады кіслыя, сухія і «аднабоккія». Звычайна крона на такіх кустах становіцца ўсё радзей і радзей. Праз 3-4 гады куст адмірае цалкам.

Хлароз інфекцыйны: выяўляецца пажоўкласцю лісця ў самым пачатку вегетацыйнага перыяду. Ягады да гатункавай нормы не развіваюцца, становяцца нясмачнымі і «аднабоккімі»

«Ведзьмін венік», ці буянне: выяўляецца гэтая вірусная хвароба тым, што расліна пачынае ўтвараць вялікую колькасць слабых, тонкіх атожылкаў. Лісце становіцца драбнейшым, чым на здаровай расліне, і набывае больш светлую афарбоўку. Кусты, моцна пашкодзаныя буяннем, перастаюць пладнасіць.

Як вядома, асноўнымі пераносчыкамі большасці вірусаў з'яўляюцца тлі і іншыя сысучыя насякомыя. Таму трэба ўвесь час весці з імі барацьбу ў садзе. Матэрыял для пасадкі неабходна набываць толькі здаровы, у правяраных месцах.

Неабходна выдаляць усе расліны з відавочнымі прыкметамі віруснай інфекцыі.



Кожная хвароба маліны выяўляецца па-свойму і мае выразныя адметныя прыкметы.

Мазайка: гэта вірусная захворванне выклікае з'яўленне жоўтых плям на маладых лісточках. Асабліва гэта добра заўважна ў першай палове лета. Пры гарачым і сухім надвор'і ў другой палове лета гэтыя прыкметы могуць быць не такімі заўважнымі.

Кучаравасць: наяўнасць гэтай віруснай хваробы характарызуецца тым, што жылкі на лісточках становяцца шклопадобнымі, лісты закручваюцца па краях. На кустах,



■ Будзем людзьмі

НЕ БЫЦЬ ДЗІКУНАМІ Ў ЛЕСЕ

«Плошча лясных пажараў у краіне штогод скарачаецца», — лічыць кансультант Упраўлення лясной гаспадаркі Міністэрства лясной гаспадаркі Андрэй БУРЫ.

Па апошніх аперацыйных звестках, у лясх Мінлясгаса здарылася 111 пажараў на агульнай плошчы 16,2 га. За аналагічны перыяд летась адбылося 280 лясных пажараў на плошчы 75,7 га.

Для прадухілення лясных пажараў у сістэме Мінлясгаса функцыянуе дзяржаўная лясная ахова, у якой працуе 14 тысяч чалавек, у тым ліку 9,5 тысячы леснікоў. Для тушэння пажараў у дзяржаўных лесагаспадарчых установах створана 242 пажарна-хімічныя

станцыі, 650 пунктаў супрацьпажарнага інвентару. Апроч таго, працуе сістэма наземнага выяўлення лясных пажараў, якая налічвае 469 вышак і 59 мачтаў. Пры гэтым больш за 160 вышак абсталяваны сістэмай відэаназірання.

Штогод яшчэ да пачатку пажарнебяспечнага сезона лясгасы праводзяць шэраг падрыхтоўчых мерапрыемстваў. Сярод іх — падрыхтоўка сродкаў пажаратушэння, фарміраванне пажарных камандаў, распрацоўка і зацвярджэнне аперацыйных супрацьпажарных мерапрыемстваў, распрацоўка картаў і маршрутаў наземнага патрулявання, а таксама тлумачальная работа з насельніцтвам. Гэта немалаважны аспект, бо, як адзначыў Андрэй

Буры, сёлета за парушэнне правілаў пажарнай бяспекі да адміністрацыйнай адказнасці прыцягнулі 183 асобы.

Кансультант упраўлення лясгасу засяродзіў увагу і на правілах нарыхтоўкі другасных лясных рэсурсаў — грыбоў, ягад, раслін, сокаў.

«Пры зборы ягад трэба выкарыстоўваць спосабы, якія не наносяць шкоды ягаднікам. Забараняецца прымяняць механічныя прыстасаванні для збору ягад (грабянцы і падобнае)», — паведамаў Андрэй Буры. За парушэнне правілаў нарыхтоўкі лясной прадукцыі да адміністрацыйнай адказнасці сёлета ўжо прыцягнута 109 чалавек.

Дзіяна СЕРАДЗЮК

■ Экслібрыс «Звязды»

ШЭРЫ КАРДЫНАЛ ЛІТАРАТУРЫ

Пантелеймон Пономаренко: Лічбны архив и книжный собрание: сводный каталог / сост. В.В. Скалабан [и др.]; редкол.: В.И. Адамушко [и др.]. — Минск: Издательский дом «Звезда», 2013. — 256 с.

Вось ужо хутка два гады, як няма з намі Віталія Уладзіміравіча Скалабана, а кнігі, падрыхтаваныя ім, усё выходзяць. Пасля «Інстытута беларускай культуры», здзейснага разам з М. Токаравым, завяршыўся выпуск трохтомнага зборніка «Купала і Колас, вы нас гадавалі», а цяпер новая кніга — апісанне архіва і каталог бібліятэкі Панцеляймона Кандратавіча Панамарэнкі. І цяжка глядзець на гэтую чорную рамку вакол прозвішча «Скалабан», і адначасова цешыцца, што праца яго не прапала дарэмна, што ўсе задумы Скалабана спраўджваюцца, а гэта для яго заўсёды было найлепшым падарункам і вялікай радасцю.

Калі ўжо выходзіць на такую тэму ў «скалабаназнаўстве», як біяграфія Панамарэнкі, то трэба адзначыць, што падыходзіў да яе Віталь Уладзіміравіч спакваля, і асабліва зацікавіўся ў апошнія гады жыцця. Разам з тым, як і ў іншых шматлікіх выпадках, Скалабан тут паспеў выхапіць асноўнае, задаць вектар для пошуку, зацікавіць навукоўцаў, апублікаваць матэрыял для будучай комплекснай біяграфіі пэўнага дзеяча, у дадзеным кантэксце — Панцеляймона Панамарэнкі, 1-га сакратара Кампартыі Беларусі ў 1938-1948 гг.

«Дзесяцігоддзе Панамарэнкі» ў гісторыі Беларусі дастаткова гучнае. Тут і ўгар тэрору 1930-х (4650 расстрэльных прысудаў было вынесена членам «тройкі» Панцеляймонам Панамарэнкам толькі з 15 верасня па 15 лістапада 1938 г.), далучэнне Заходняй Беларусі да БССР, Другая сусветная вайна, час партыйных інтрыг у апошнія гады сталінскага панавання (а Панамарэнка называўся адным з магчымых пераемнікаў Сталіна). Для Скалабана «выхад» на Панамарэнку, відавочна, адбыўся ў часе разгаворнага загадкі пра «орды і ордэны». Вядомая гісторыя, актыўна трансляваная Барысам Сачанкам, пра тое, што прыгавораных Купалу і Коласа ўратаваў Панамарэнка, настойліва правяралася даследчыкамі, і ўжо Георгій Колас прывёў дастатковыя доказы таго, што якраз Панамарэнка прапанаваў Сталіну знішчыць Песняроў, але той вырашыў не чапаць асноўныя фігуры літаратуры, а неўзабаве, пры масавым узнагароджанні пісьменнікаў СП СССР, выдаў ім па ордэну. Віталь Скалабан, удзельнічаючы ў публікацыі дзённікаў Панамарэнкі, дадаў у яго партрэт новыя рысы.

У каталоге бібліятэкі Панамарэнкі, што выйшаў у выдавецкім доме «Звязда», тая даўняя гісторыя пра ордэны набывае новы працяг і развіццё. Справа ў тым, што каталог прадугледжвае апісанне такой цікавай крыніцы інфармацыі, як дароўныя надпісы. Вывучэнне гэтага, я б сказаў, літаратурнага жанру ў нас пакуль ідзе не вельмі добра, хоць у самыя поўныя зборы твораў Купалы і Коласа гэтыя тэксты нарэшце пачалі ўключацца. Калі гаварыць пра бібліятэку Панамарэнкі, кіраўніка рэспублікі і, у далейшым, савецкага міністра ў вядомага дыпламата, та зразумела, што ледзь не ўвесь ягоны кнігазбор — з дароўнымі надпісамі аўтараў. Збольшага гэта кнігі па гісторыі партызанскага руху, якім у час вайны кіраваў, і які пасля вайны даследаваў Панцеляймоном Панамарэнкам. Аднак для гісторыі літаратуры, вядома, найцікавейшымі падаюцца кнігі з надпісамі вядомых паэтаў і празаікаў. Трэба агаварыцца, што сам факт падобнага пісьменніцкага падарунка мо-

жа разглядацца не толькі як жэст лобові да кіраўніка. Гэтым, хутчэй, пісьменнік засведчваў сваю лаяльнасць да партыі і ўрада (магчыма, трымаючы пры гэтым дулю ў кішэні). Бясспрэчнымі лідарамі тут з'яўляюцца асноўныя пісьменнікі-функцыянеры таго часу: Якуб Колас — 13 надпісаў, Аркадзь Куляшоў — 18, Пятрусь Броўка — 15, Максім Танк — 6. Паказальна, што Міхась Лынькоў, старшыня Саюза пісьменнікаў БССР у 1938-1948 гг., якраз пры Па-



намарэнку, падпісаў яму толькі адну кніжку, і тое ў 1952 годзе. Безумоўна, гэтую парадаксальную сітуацыю (кіраўнік праўладнага саюза не дорыць кніжак кіраўніку кампартыі) нельга не звязаць з той кампаніяй шальмавання Лынькова, якую адкрыў Панамарэнка якраз па сваім прыездзе ў Беларусь. Адкрыў і, як ні дзіва, прайграў. Яшчэ адзін парадокс — толькі адна кніга Пятра Глебкі, падпісаная Панамарэнку таксама ў 1952 г. Вядома, што Ніну Глебку, якая працавала на мінскім радыё падчас акупацыі, дапамог вярнуць у Беларусь і ўратаваць ад лагераў менавіта Панамарэнка. Тым не менш — даволі роўныя адносіны.

Немалая гісторыка-літаратурная праблема ўзнікае ў дароўных надпісах некаторых пісьменнікаў. Так, Міхась Клімковіч піша пра шчырую ўдзячнасць «за паддзёную Вамі думку і аб «Георгію Скарыне» і аб «Уся ўлада Саветам». Аркадзь Куляшоў гаворыць, што «многім абязан Вам, Вашым работам і советам», пра ўдзячнасць «за стрэчы і гутаркі, якія прынеслі карысць і аўтару гэтай паэмы». Тут гаворыцца пра паэму «Прыгоды цымбал», але раней пра «Сцяг брыгады» Куляшоў у надпісе сцвярджае, што Панамарэнка — «першы чыгач гэтае паэмы ў арыгінале». Ведаючы ўжо з архіўных публікацый пра рэдагаванне Панамарэнкам п'есы Кандрата Крапівы «Хто смяецца апошнім», падобныя аўтографы не ўспрымаеш як адкрыццё. Аднак гэта і прастора для будучага каментарыя да азначаных літаратурных твораў. Усе яны былі калі не інспіраваныя, то дбайна адцэнзураваныя 1-м сакратаром кампартыі, і пасля выдання каталогу такія факты ўжо нельга будзе не ўлічваць.

Шэрае кардынальнасць Панамарэнкі яшчэ доўга і многа трэба даследаваць і аналізаваць. Каталог яго архіва і бібліятэкі — важны крок у гэтым кірунку. Прачытаўшы яго, застаецца шмат пытанняў. Скажам, як да Панамарэнкі трапіў кнігазбор генерала Езавітава? І калі кнігі Езавітава засталіся ў 1-га сакратара, то куды падзеўся яго архіў, дзе былі і рукапісы вершаў Максіма Багдановіча? Адкажу на гэтае пытанне пакуль няма.

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ